

مقایسه دو روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و تاپسیس در مکانیابی محل دفن پسماندهای شهری (مطالعه موردی: انتخاب محل دفن پسماند شهری کرج)

مرضیه مهتابی اوغانی^۱، اکبر نجفی^۲، حبیب اله یونسی^۳

دریافت: ۹۰/۱۲/۱۰ پذیرش: ۹۱/۰۳/۰۸

چکیده:

زمینه و هدف: امروزه دفن پسماندها به دلیل هزینه پایین تر و قبول طیف گسترده‌تری از پسماندها در بسیاری از کشورها، رایج‌ترین روش است. در مکان‌یابی محل دفن پسماند، پارامترهای گوناگونی مانند نیازمندیهای جوامع شهری، دولتی و قوانین زیست محیطی و تعداد زیادی از معیارهای کمی و کیفی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. به این منظور روش‌های متعدد تصمیم‌گیری چند معیاره در اولویت‌بندی مکان‌های مناسب بکار گرفته می‌شود. هدف از مطالعه حاضر بررسی کارایی دو روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و روش تاپسیس در اولویت‌بندی گزینه‌های دفن پیشنهادی در فرآیند مکان‌یابی دفن زباله است. از این رو جهت انجام این بررسی، در تحقیق حاضر از این دو روش برای تعیین اولویت گزینه‌های دفن در کرج با توجه به معیارهای مدنظر استفاده شد.

روش بررسی: در این منطقه از روی هم‌گذاری لایه‌های اطلاعاتی (نقشه‌های رقومی) و بکارگیری توابع پرس و جو در نرم‌افزار Arc GIS ۹.۲، ۴ منطقه در جنوب محدوده مورد مطالعه (کرج) شناسایی شدند. سپس اولویت‌بندی گزینه‌ها با استفاده از روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و تاپسیس انجام و نتایج با یکدیگر مورد مقایسه و ارزیابی قرار گرفتند.

یافته‌ها: براساس نتایج روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی اولویت‌بندی گزینه‌ها به ترتیب گزینه ۳ و ۲ و ۴ و ۱ است در حالی‌که در روش تاپسیس، ترتیب اولویت‌بندی گزینه‌ها به صورت ۴ و ۳ و ۲ و ۱ است. یافته‌های این بررسی مبین این واقعیت است که هر دو روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و تاپسیس در اولویت‌بندی گزینه‌های دفن، روش‌های مناسبی هستند.

نتیجه‌گیری: به دلیل اینکه در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، وزندهی به گزینه‌ها با مقایسه زوجی گزینه‌ها نسبت به هدف صورت می‌گیرد و همچنین گزینه‌ها نسبت به تک‌تک معیارها مورد مقایسه زوجی، ارزیابی و امتیازدهی قرار می‌گیرند، این روش در این پژوهش از کارایی مناسبی برخوردار است و نتایج نهایی از دقت و اطمینان بالاتری برخوردار است.

واژگان کلیدی: فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، پسماند جامد شهری، تاپسیس، مکان دفن، سامانه اطلاعات جغرافیایی

۱- کارشناس ارشد محیط‌زیست - دانشگاه تربیت مدرس، مازندران - نور

۲- (نویسنده مسئول): دکترای مهندسی جنگلداری، استادیار گروه جنگلداری - دانشگاه تربیت مدرس - مازندران - نور

۳- دکترای بیوتکنولوژی، دانشیار گروه محیط زیست - دانشگاه تربیت مدرس - مازندران - نور

با توجه به توسعه بی رویه شهرها، فقدان الگوی صحیح مصرف و رشد روزافزون تولید پسماندها و همچنین مشکلات و نارسایی های سیستم مدیریت پسماندها، در حال حاضر منطقی ترین و کم هزینه ترین روش برای دفع پسماندهای شهری، دفن بهداشتی است. دفن بهداشتی پسماندهای شهری مانند هر پروژه مهندسی دیگر به اطلاعات پایه و برنامه ریزی دقیق نیازمند است. در فرایند انتخاب مدفن بهداشتی پسماند، تعدد پارامترها و ارتباطات پیچیده بین آنها کارشناسان را به سمت استفاده از سیستمی سوق می دهد که بتواند پارامترهای مختلف، میزان تأثیر هر یک و روابط آنها را در کنار دقت قابل قبول و سرعت کافی تحلیل نماید. از جمله رویکردهایی که مورد استقبال زیاد قرار گرفته استفاده از مدل های تصمیم گیری در سامانه اطلاعات جغرافیایی است (۱۶). با توجه به حجم زیاد داده ها و نیاز به پردازش اطلاعات در فرآیند مکان یابی محل دفن و لزوم اولویت بندی گزینه های دفن پیشنهادی، می توان از GIS و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP: Analytic Hierarchy Process) و روش وزن دهی افزودنی ساده (WLC: Weighted Linear Combination)، استفاده نمود. Sener (۲۰۰۶) و همکاران (۲۵). استفاده همزمان از قابلیت سامانه اطلاعات جغرافیایی، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و منطق فازی را پیشنهاد نمودند (Gemitzi (Fuzzy Logic) و همکاران (۲۰۰۷) (۹) و Onut و همکاران (۲۰۰۸) (۱۹) نیز استفاده از روش تاپسیس فازی و AHP را جهت انتخاب گزینه بهینه دفن مورد بررسی و تایید قرار دادند. در ایران نیز، از قابلیت های GIS و AHP جهت پردازش داده ها و غربال مناطق دارای پتانسیل و اولویت بندی مکان های دفن پیشنهادی استفاده شده است (Panahandeh و همکاران (۲۰۱۰) (۲۱)، Khorshiddoost و همکاران (۲۰۰۹) (۱۴)، Saeedi و همکاران (۲۰۰۹) (۲۴)، Javaheri و همکاران (۲۰۰۶) (۱۳)). همچنین Taherkhani (۲۰۰۷) (۲۷) در اولویت بندی مکانی استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی در مناطق روستایی، Malekzadez (۲۰۰۸) (۱۷) جهت رتبه بندی ۶ شاخه صنعتی استان خراسان، Agahi و همکاران (۲۰۰۹) (۲) جهت ظرفیت سنجی و مکان یابی کارخانه قند سوم استان کرمانشاه، Iranzadeh و همکاران (۲۰۱۰) (۱۲) برای اولویت بندی عوامل مؤثر در توانمندسازی (مطالعه موردی: شرکت گاز استان آذربایجان شرقی) از تکنیک TOPSIS (Technique For Order Preference By Similarity to Ideal) بهره بردند. روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP): این روش نخستین بار توسط ساعتی در

سال ۱۹۸۱ مطرح شد (۲۳). در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی جهت وزن دهی معیارها و گزینه ها از روش مقایسه زوجی استفاده می شود. به این ترتیب که تصمیم گیرنده، معیارها و زیرمعیارهای هر معیار را فقط به صورت دو به دو مقایسه میکند و نیازی به وزن دهی همزمان تمام معیارها وجود ندارد. در این روش، وزن نسبی عناصر از طریق مقایسه زوجی هر سطح نسبت به عنصر مربوطه در سطح بالاتر تعیین می گردد. با محاسبه وزن عناصر هر سطح نسبت به سطح بالایی خود از طریق مقایسه زوجی و در نهایت تلفیق وزنهای نسبی، وزن نهایی هر گزینه محاسبه می گردد (۱۰).

روش تاپسیس: مدل های متنوعی توسط Hwang (۱۹۸۱) (۱۱) پیشنهاد شده است که از جمله می توان به روش TOPSIS اشاره کرد. روش TOPSIS نیز، یک روش تصمیم سازی بسیار تکنیکی و قوی برای اولویت بندی گزینه ها از طریق شبیه نمودن به جواب ایده آل است. در این روش، گزینه انتخاب شده بایستی کوتاه ترین فاصله را از جواب ایده آل و دورترین فاصله را از ناکارآمدترین جواب داشته باشد.

این پژوهش بر آن است؛ کارایی دو ابزار پشتیبان تصمیم (روش تاپسیس و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی) را در قالب تصمیم گیری چند معیاره در اولویت بندی گزینه های دفن پیشنهادی در منطقه مورد مطالعه، مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. به این منظور از آن در تعیین مکان های مناسب در کرج استفاده شده است که در حال حاضر با مشکل محل دفن پسماند روبه رو است.

مواد و روش ها

در این پژوهش ابتدا معیارهای مؤثر در انتخاب محل دفن در محدوده مورد مطالعه تعیین گردیدند. این معیارها با بررسی و استفاده از استانداردهای مختلف از جمله استانداردهای مربوط به سازمان حفاظت محیط زیست، وزارت کشور و استانداردهای جهانی و همچنین با مرور منابع (۱) و مطالعات انجام شده در خصوص فرآیند مکان یابی دفن پسماند (۹، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۱، ۲۴، ۲۵) در داخل و خارج کشور و نیز با بررسی شرایط منطقه مورد مطالعه و عوامل تاثیرگذار در منطقه مورد بررسی تدوین شدند، ۱۷ لایه مربوط به هر معیار (جدول شماره ۱) از سازمان های مربوطه تهیه، پردازش و به قالب برداری تبدیل شد. در ادامه با تلفیق این لایه ها در نرم افزار Arc GIS 9.2، حداقل مساحت مناطق دفن پیشنهادی در محدوده مورد مطالعه مشخص شد. سپس برای بررسی کارایی و مقایسه نتایج دو روش تاپسیس و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در اولویت بندی گزینه های دفن پیشنهادی، از هر دو روش برای تعیین اولویت گزینه ها استفاده شد.

جدول ۱: معیارهای مورد استفاده در این مطالعه و حدود هر معیار

مقدار (متر)	معیارهای مورد استفاده	مقدار (متر)	معیارهای مورد استفاده
۱۶۰۰	فاصله از مناطق مسکونی	۲۰۰۰	فاصله از قنات و چشمه و چاه
۱۵۰	منابع آب سطحی (رودخانه‌های درجه ۱)	۱۶	عمق آب زیرزمینی
۱۰۰	منابع آب سطحی (رودخانه‌های درجه ۲)	۴۰۰	فاصله منابع آب
۵۰۰	خطوط انتقال نیرو	۴۰۰	راه آهن، بزرگراه، تونل، مترو
۱۶٪ درصد	شیب	۴۰۰	جاده آسفالت‌ده درجه ۱
۳۰۰۰	فاصله از مراکز باستانی	۳۰۰	جاده آسفالت‌ده درجه ۲
۳۰۰	توریسم	۱۰۰	راه شوسه
۳۰۰	گردشگری	۵۰۰۰	فرودگاه
۱۵۰۰	فاصله از صنایع	۲۰۰	گسل اصلی
۱۰۰	فاصله از معدن	۱۵۰	گسل فرعی

به منظور نرمالیزه کردن، می‌توان از روش‌های مختلفی استفاده کرد؛ در این پژوهش، از تقسیم هر وزن، بر مجموع وزن‌های همان ستون استفاده شده است (۸). بعد از تعیین ضرایب اهمیت معیارها و زیر معیارها، ضریب اهمیت گزینه‌ها را باید تعیین کرد. در این مرحله، ارجحیت هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با هر یک از زیر معیارها و اگر معیاری زیر معیاری نداشته باشد مستقیماً با خود آن معیار، مورد قضاوت و داوری قرار می‌گیرد. فرآیند به دست آوردن وزن (ضریب اهمیت) گزینه‌ها نسبت به هر یک از معیارها شبیه تعیین ضریب اهمیت معیارها نسبت به هدف است. در هر دو حالت، قضاوت‌ها بر مبنای مقایسه دو دویی معیارها، یا گزینه‌ها و بر اساس مقیاس ۹ کمیته ساعتی صورت می‌پذیرد و نتیجه در ماتریس مقایسه دو دویی معیارها، یا گزینه‌ها ثبت می‌شود و از طریق نرمالیزه کردن ردیف‌های این ماتریس‌ها، ضرایب اهمیت مورد نظر به دست می‌آید (۷). مقایسه گزینه‌های مختلف، نسبت به زیر معیارها و معیارها (اگر معیاری زیر معیار نداشته باشد) صورت می‌پذیرد. در صورتی که مقایسه معیارها با یکدیگر، نسبت به هدف مطالعه صورت می‌پذیرد. در نهایت وزن معیارها و زیرمعیارها و گزینه‌ها و میزان ضریب سازگاری (CR: Consistency Ratio) با استفاده از نرم افزارهای 9 Expert choice و Excel محاسبه شد. لازم به ذکر است چنانچه نسبت سازگاری (CR) محاسبه شده کمتر از ۰/۱ باشد، مقایسه‌ها، پذیرفته شده و وزن‌های معیار استخراج می‌شود. اما در

در این مطالعه، معیارهای مورد استفاده در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی بر طبق جداول ۳ و ۴ طبقه بندی و بر اساس نظر کارشناسان به روش AHP از ۱ تا ۹ وزن دهی شد. برای تعیین ضریب اهمیت (وزن) معیارها و زیرمعیارها، چند روش وجود دارد که معمول‌ترین آنها، مقایسه دوتایی است. در این روش، معیارها دو به دو با یکدیگر مقایسه می‌شوند و درجه اهمیت هر معیار، نسبت به دیگری مشخص می‌شود. برای این کار، می‌توان از یک روش استاندارد (ارائه شده توسط ساعتی (۲۳)) استفاده کرد. روش کار به این ترتیب است که، به هر مقایسه دو دویی، یک عدد از ۱ تا ۹ نسبت داده می‌شود. معنی هر عدد در جدول شماره ۲ آورده شده است. پس از وزندهی، باید وزن‌ها را نرمالیزه کرد (۸).

جدول ۲: مقادیر ترجیحات و قضاوت کارشناسی در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (۶ و ۷)

مقدار عددی	ترجیحات
۹	کاملاً مهم‌تر یا کاملاً مطلوب‌تر
۷	اهمیت خیلی قوی
۵	اهمیت یا مطلوبیت قوی
۳	کمی مطلوب‌تر یا کمی مهم‌تر
۱	اهمیت یا مطلوبیت یکسان
۸ و ۲، ۴ و ۶	اولویت بین فواصل

ماتریس به دست آمده از این فرآیند، ماتریس نرمالیزه و وزن دهی شده است که آن را با حرف V نشان می دهند. در مرحله بعد، جهت مشخص کردن برترین جواب ها و همچنین کم اولویت ترین جواب ها، با استفاده از معادله های ۳ و ۴، راه حل ایده آل و عکس راه حل ایده آل انتخاب میشود.

صورتی که $CR > 0/1$ باشد، می باید با اعمال تغییراتی در ماتریس دوتایی، CR را در حد قابل قبول تنظیم نمود (۶).
در روش TOPSIS، ماتریس $m \times n$ تصمیم گیری که دارای m گزینه و n معیار و سنجش است مورد ارزیابی قرار می گیرد. در این مدل جهت محاسبات ریاضی بایستی تمامی مقادیر نسبت داده شده به معیارها از نوع کمی بوده و در صورت کیفی بودن نسبت داده شده به معیارها، بایستی آنها را همانند جدول زیر به مقادیر کمی تبدیل نمود:

جدول ۳: تبدیل معیارهای کیفی به پارامترهای کمی (۱۵)

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	معیار کیفی
۹	۷	۵	۳	۱	معادل کمی

A^* و A^- به ترتیب نشان دهنده گزینه با بیشترین اولویت (جواب ایده آل مثبت) و گزینه با کمترین اولویت (بدترین جواب) است.

معیارها و شاخص ها نسبت به یکدیگر دارای ارجحیت و اهمیت یکسانی نیستند و در این روش، این نقص به کمک جدول اوزان شاخص ها حل شده است. برای انجام این کار در ابتدا جدول معیارها و گزینه های مورد بررسی تشکیل می شود.
در مرحله بعد، تمامی مقادیر تعلق گرفته به درایه های ماتریس تصمیم گیری، بایستی بر اساس معادله ۱ به مقادیر بدون بعد تبدیل شود.

$$A^* = \{ (\text{Max } V_{ij} ; j \in J); (\text{Min } V_{ij}^- ; j \in J^-) \} \quad (3)$$

$$I = \{1, 2, 3, \dots, m\}$$

$$A^- = \{ (\text{Min } V_{ij} ; j \in J); (\text{Max } V_{ij}^- ; j \in J^-) \} \quad (4)$$

$$I = \{1, 2, 3, \dots, m\}$$

$$S_{i \text{ Min}} = \sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_{j \text{ Min}})^2)^{1/2} \quad (5)$$

$$I = \{1, \dots, m\}$$

$$S_{i \text{ Max}} = \sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_{j \text{ Max}})^2)^{1/2} \quad (6)$$

$$I = \{1, \dots, m\}$$

در گام بعد جهت محاسبه فاصله هر گزینه با توجه به نوع آن (سود و یا هزینه) با جواب برتر (ایده آلتترین و یا بدترین) با استفاده از روش فاصله اقلیدوسی (n بعدی) بر اساس معادله ۴ و ۵ محاسبه می شود:

$$R_{ij} = X_{ij} / (\sum_{i=1}^m (X_{ij})^2)^{1/2} \quad (1)$$

$$I = \{1, \dots, m\} \quad J = \{1, \dots, n\}$$

برای یکسان سازی دامنه همه معیارها، اعداد داخل جدول را نرمال کرده به گونه ای که دامنه همه معیارها به رنج ۰-۱ تبدیل شود.
ماتریس نرمالیزه شده حاصل از این فرآیند را با حرف R نشان می دهند. جهت هم ارزش کردن مقادیر درایه های ماتریس R مجموعه اوزان پارامترهای W_j ، به صورت نظیر به نظیر در ستون های این ماتریس ضرب می شود. مجموعه اوزان پارامترهای W_j دارای شرایط زیر است:

$$\sum W_j = 1$$

$$W = \{w_1, w_2, \dots, w_n\} \Rightarrow \quad (2)$$

$$V_{11} = W_1 R_{11}, \dots, V_{mn} = W_n R_{mn}$$

$S_{i\text{Min}}$ فاصله گزینه (i) با برترین جواب است. $S_{i\text{Min}}$ فاصله گزینه (i) با بدترین جواب است.

$$C_i^* = S_{i\text{Min}} / (S_{i\text{Max}} + S_{i\text{Min}}) \quad (V)$$

$$I = \{1, \dots, m\}$$

در این مرحله با استفاده از پارامتر C_i^* (معادله (V)) میزان نزدیکی نسبی گزینه ها با جواب ایده آل محاسبه می شود.

جهت مرتب کردن و اولویت بندی گزینه ها، مقادیر به دست آمده C_i^* به ترتیب بزرگی اعداد مرتب می شود، لذا اهمیت و اولویت گزینه ها بستگی به بزرگی اعداد آنها داشته و هر آنکه بزرگتر است دارای اولویت و اهمیت بیشتری جهت انتخاب است. برای ایجاد شرایط یکسان مقایسه دو روش، معیارها در هر دو روش همانند هم در نظر گرفته شد (۴ و ۳).

با توجه به مهاجرپذیری و افزایش جمعیت در شهر کرج در سال- های اخیر و به دنبال آن افزایش میزان تولید پسماند در آن، و نیز با توجه به پر شدن فضای محل دفن فعلی این شهر (حلقه دره) و ضرورت انتخاب محل دفن دیگر، مکان یابی و اولویت بندی گزینه ها جهت مقایسه این دو روش در کرج انجام شد.

جدول ۴: وزن معیارها و زیر معیارها با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی

معیارهای اصلی	وزن معیارهای اصلی	زیر معیارهای اول	وزن معیارهای اول	زیر معیارهای دوم	وزن معیارهای دوم	معیارهای وزن زیر معیار	
معیار هوا و اقلیم	۰/۰۷	دما	۰/۱۱				
		باد	۰/۵۲				
		بارش	۰/۳۸				
معیار ویژگی شکل زمین	۰/۳۳	عمق خاک	۰/۱۷				
		نفوذپذیری خاک	۰/۳۴				
		شیب زمین	۰/۱۸				
		کاربری اراضی	۰/۱۴				
		فاصله از غسل	۰/۰۸				
		فاصله از دشت سیلابی	۰/۰۹				
معیار هیدرولوژی و هیدروژئولوژی	۰/۴۴	عمق آب زیرزمینی	۰/۴۱				
		فاصله از منابع آب سطحی	۰/۲۸				
		فاصله از قنات و چشمه و چاه	۰/۳۱				
معیار اقتصادی- اجتماعی	۰/۱۶	دسترسی	۰/۵۳	فاصله از مناطق مسکونی	۰/۶۸		
				فاصله از شبکه راهها	۰/۳۲		
		قابلیت دید	۰/۲۷	فاصله از ۶ زیر معیار	۰/۲		
				قابلیت دید از مناطق مسکونی	۰/۶۸		
				قابلیت دید از شبکه راهها	۰/۳۲		

وزن معیارها اهمیت آنها را نسبت به هم نشان می دهد و مجموع وزن آنها در هر سطر برابر یک است

یافته‌ها

با توجه به نرخ رشد جمعیت محاسبه شده در کرج ($\lambda = 0.0408$) بر مبنای آمارهای جمعیتی موجود (۲۶) و نیز با توجه به میزان سالانه تولید پسماند (۵۱۱۰۰۰ تن در سال (۲۲)) در محدوده مورد مطالعه، حداقل مساحت مورد نیاز محل دفن برای یک دوره ۲۰ ساله در شهر کرج برابر $250/06 \text{ ha}$ محاسبه شد. پس از آماده سازی لایه‌های اطلاعاتی و انجام عملیات رویهم گذاری لایه‌ها و بکارگیری توابع پرس و جو در محیط نرم افزار Arc GIS 9.2، ۴ منطقه با مساحت بیش از 250 ha در محدوده جنوب غربی محدوده مطالعاتی یافت شد. معیارهای مورد استفاده جهت اولویت بندی گزینه‌های دفن پیشنهادی و میزان وزن هر یک در روش AHP در ادامه در جداول ۴ و ۵ آورده شده است.

همانطور که از داده‌های جدول ۴ و ۵ مشخص است در منطقه مورد مطالعه، معیار هیدرولوژی و هیدروژئولوژی بیشترین وزن و معیار هوا و اقلیم کمترین وزن را کسب کردند. همچنین در اولویت بندی گزینه‌ها با استفاده از AHP، گزینه ۳ (نمکزار کفه

جدول ۵: وزن زیر معیار فاصله از تأسیسات با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی

وزن معیار فاصله از تأسیسات	وزن نهایی
فاصله از صنایع	۰/۰۸
فاصله از معادن	۰/۰۵
فاصله از خطوط انتقال نیرو	۰/۰۶
فاصله از فرودگاه	۰/۲۵
فاصله از آثار باستانی و اکوسیستم‌های حساس	۰/۲۸
فاصله از مراکز گردشگری	۰/۲۹

(۱) بالاترین اولویت را به دست آورد و پس از آن گزینه ۲ (صخره و بیرون زدگی) و گزینه ۴ (نمکزار کفه ۲) و گزینه ۱ (زمین باز شیب-دار) اولویت‌های بعدی را کسب نمودند. مناطق چهارگانه با استفاده از روش تاپسیس نیز اولویت بندی شدند. در ادامه جدول شماره ۶، ماتریس R (ماتریس نرمالیزه شده) را نشان می‌دهد.

جدول ۶: ماتریس R در ماتریس TOPSIS

گزینه‌ها	گزینه‌ها	عمق خاک	عمق آب زیرزمینی	چشمه و چاه	فاصله از قنات و چشمه	نوذپذیری خاک	شیب زمین	دفع پیشنهادی	کاربری اراضی مناطق اصلی و فرعی	فاصله از گسل‌های اصلی و فرعی	فاصله از دشت سیلابی	فاصله از صنایع	فاصله از معادن
۱	۰/۶۱۵	۰/۴۵۴	۰/۵	۰/۰۷۸	۰/۰۷۸	۰/۲۲۳۶	۰/۵۱۳	۰/۵	۰/۵۵۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶
۲	۰/۶۱۵	۰/۵۳	۰/۰۷۸	۰/۰۷۸	۰/۰۷۸	۰/۲۲۳۶	۰/۴۵۶	۰/۵	۰/۵۵۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶
۳	۰/۴۱	۰/۶۰۶	۰/۷۰۲	۰/۷۰۲	۰/۷۰۲	۰/۶۷	۰/۵۱۳	۰/۵	۰/۴۹۴	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶
۴	۰/۲۷۳	۰/۳۷۹	۰/۷۰۲	۰/۷۰۲	۰/۷۰۲	۰/۶۷	۰/۵۱۳	۰/۵	۰/۳۷	۰/۴۰۹	۰/۴۰۹	۰/۴۰۹	۰/۴۰۹
گزینه‌ها	فاصله از فرودگاه	فاصله از خطوط انتقال نیرو	فاصله از مراکز گردشگری	حساس	فاصله از آثار باستانی و اکوسیستم‌های حساس	دما	باد	بارش	فاصله از جاده‌های اصلی و فرعی	فاصله از مناطق مسکونی	قابلیت دید از جاده‌ها	قابلیت دید از مناطق مسکونی	قابلیت دید از مناطق مسکونی
۱	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۴۶۹	۰/۴۶۲	۰/۵	۰/۱۰۹	۰/۴۸۵	۰/۵۱۳	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶
۲	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۴۶۹	۰/۷۷۱	۰/۵	۰/۱۰۹	۰/۵۸۲	۰/۵۱۳	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶
۳	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵۲۸	۰/۳۰۸	۰/۵	۰/۱۰۹	۰/۵۸۲	۰/۵۱۳	۰/۵۲۶	۰/۵۲۶
۴	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵۲۸	۰/۳۰۸	۰/۵	۰/۹۸۱	۰/۲۹۱	۰/۴۵۶	۰/۴۰۹	۰/۴۰۹

جدول شماره ۷، وزن معیارها را در روش تاپسیس نشان می دهد. معیارها با استفاده از نظر کارشناسی و بر مبنای میزان اهمیت هر پارامتر در انتخاب محل دفن، از ۰ تا ۱۰۰ وزن دهی شده و وزن ها با روش نرمالیزه درصدی نرمالیزه شده است. همان طور که از داده های جدول ۷ مشخص است بر طبق نظر کارشناسان، معیار عمق آب زیرزمینی و پس از آن معیار فاصله از منابع آب سطحی بیشترین وزن را به خود اختصاص دادند و معیار دما کمترین وزن را به خود اختصاص داده است. جدول شماره ۸، راه حل ایده آل و عکس راه حل ایده آل را در روش تاپسیس برای گزینه های دفن نشان میدهد. با استفاده از داده های جدول شماره ۸، راه حل ایده آل و راه حل عکس ایده آل برای هر گزینه در هر معیار محاسبه می شود. همان طور که از داده های جدول شماره ۹ در ادامه مشخص است

در اولویت بندی گزینه های دفن با استفاده از روش تاپسیس، ترتیب اولویت گزینه ها به ترتیب گزینه ۴ و ۳ و ۲ و ۱ است. نتایج نهایی اولویت بندی گزینه ها با استفاده از روش تاپسیس، برتری گزینه ۴ را در بین گزینه های دفن پیشنهادی نشان داد. گزینه برتر (نمکزار کفه ۲)، کمترین فاصله از راه حل ایده آل و بیشترین فاصله با عکس راه حل ایده آل را خواهد داشت. پس از آن نمکزار کفه ۱ (گزینه ۳) بالاترین اولویت را کسب نمود و به ترتیب منطقه ۴ مناسب ترین و منطقه ۱ نامناسب ترین گزینه هستند. به طور کلی در ۴ گزینه مورد بررسی، گزینه ۳ و ۴ (نمکزار کفه ۱ و نمکزار کفه ۲)، از نظر پارامتر زمین شناسی ویژگی های یکسان بسیاری دارند به طوری که می توان این دو منطقه را از نظر این پارامتر در یک گروه قرار داد. از طرفی اولویت سوم (صخره و بیرون زدگی) و اولویت چهارم (زمین باز شیب دار) از نظر پارامتر زمین شناسی نسبت به دو گزینه دیگر وضعیت نامناسب تری دارند.

جدول ۷: وزن معیارهای مورد استفاده در روش TOPSIS

عناوین معیارها	سطحی	فاصله از منابع آب	عمق آب زیرزمینی	چاه	فاصله از فئات و چشمه و	عمق خاک	نفوذپذیری خاک	شیب زمین	کاربری اراضی مناطق دفن پیشنهادی	فاصله از گسل	فاصله از دشت سیلابی	فاصله از صنایع	فاصله از معادن
وزن معیارها	۹۰	۹۳/۵	۷۶/۵	۷۹	۸۷/۵	۷۶/۵	۷۹	۷۶/۵	۷۹	۷۷/۵	۸۳/۵	۶۳/۵	۵۹
وزن نرمالیزه شده	۰/۰۵۳	۰/۰۵۵	۰/۰۴۵	۰/۰۴۷	۰/۰۵۲	۰/۰۴۷	۰/۰۴۵	۰/۰۴۷	۰/۰۴۶	۰/۰۴۶	۰/۰۴۹	۰/۰۳۷	۰/۰۳۵
عناوین معیارها	فاصله از فرودگاه	فاصله از خطوط انتقال نیرو	فاصله از مراکز گردگیری	حساس	فاصله از آثار باستانی و اکوسیستم های	دما	باد	بارش	فاصله از جاده های اصلی و فرعی	فاصله از مناطق مسکونی	فاصله از مناطق مسکونی	قابلیت دید از جاده ها	قابلیت دید از مناطق مسکونی
وزن معیارها	۷۲/۵	۵۶	۸۲/۵	۸۸/۵	۵۵	۷۸/۵	۷۵	۷۵	۷۸/۵	۸۶/۵	۶۱/۵	۸۰	
وزن نرمالیزه شده	۰/۰۴۳	۰/۰۳۳	۰/۰۴۹	۰/۰۵۲	۰/۰۳۲	۰/۰۴۶	۰/۰۴۴	۰/۰۴۴	۰/۰۴۶	۰/۰۵۱	۰/۰۳۶	۰/۰۴۷	

جدول ۸: فاصله ها گزینه ها با راه حل ایده آل و عکس راه حل ایده آل

شماره گزینه‌ها	گزینه‌ها	راه حل ایده آل	عکس راه حل ایده آل
۱	زمین باز شیب‌دار	۰/۰۶۴	۰/۰۲۵
۲	صخره و بیرون زدگی	۰/۰۶۳	۰/۰۳۴
۳	نمکزار کفه ۱	۰/۰۴۶	۰/۰۵۳
۴	نمکزار کفه ۲	۰/۰۳۶	۰/۰۶۲

بحث

بر اساس نتایج هر دو روش، معیار هیدرولوژی بیشترین وزن و معیار هوا و اقلیم کم‌ترین وزن را به دست آورد. از اینرو، نزدیکی موقعیت گزینه های دفن پیشنهادی سبب شده وزن چهار نقطه دفن از نظر معیارهای اصلی اقتصادی-اجتماعی و اقلیم در روش AHP نزدیک

مقایسه نتایج دو روش نشان می دهد که در هر دو روش، گزینه ۱ پایتترین اولویت را به دست آورد. در روش AHP، گزینه ۳ اولویت اول را کسب نمود در حالی که در روش تاپسیس، گزینه ۴ اولویت اول را به دست آورد.

جدول ۹: اولویت بندی نهایی مناطق با استفاده از روش Topsis و AHP

اولویت بندی مناطق با استفاده از روش Topsis			اولویت بندی مناطق با استفاده از AHP		
مساحت مناطق بر حسب اولویت گزینه‌ها در Topsis (ha)	وزن گزینه‌ها	کاربری فعلی	شماره گزینه	وزن گزینه‌ها	شماره گزینه
۳۴۵/۸	۰/۶۳	نمکزار کفه ۲	۴	۰/۳۲۵	۳
۴۳۲/۶	۰/۵۳	نمکزار کفه ۱	۳	۰/۲۳۸	۲
۲۶۵/۲	۰/۳۵	صخره و بیرون- زدگی	۲	۰/۲۲۷	۴
۲۹۱/۰۲	۰/۲۸	زمین باز شیب‌دار	۱	۰/۲۱	۱

از آنجایی که مبنای تمامی محاسبات در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، نظر کارشناسی است، برخلاف روش تاپسیس که بیشتر بر مبنای محاسبات ریاضی بنا نهاده شده، نتایج دارای انعطاف پذیری است و این ویژگی از نقاط قوت این روش محسوب می شود. همچنین، استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی این قدرت را به تصمیم گیری می دهد که عوامل مهم تری که از نظر کارشناسی مسئله مکان یابی را بیشتر تحت تأثیر قرار می دهند با همان اهمیت در مسئله مورد بررسی قرار گیرد. در ادامه این نکته را باید ذکر نمود که هر دو روش مورد بررسی از روش های کاربردی در فرآیند تصمیم گیری چند معیاره هستند و در هر دو روش، معیارهای کمی و کیفی در ارزیابی به صورت همزمان دخالت دارند.

در روش تاپسیس نیز، عملکرد سیستم به صورت مطلوب و قابل قبول است. در این روش اطلاعات ورودی را می توان تغییر داد و

هم باشد و معیارهای اقلیم و اقتصادی-اجتماعی وزن کمتری را به خود اختصاص داده اند و بعبارت دیگر در اولویت بندی گزینه های دفن سهم کمتری دارند. تعیین مؤثرترین معیار در پهنه بندی امکان احداث محل دفن تابعی از ویژگی های منطقه مورد مطالعه است. همچنین در انتخاب محل دفن زباله، Khorshiddoost و همکارش (۲۰۰۹) (۱۴) در شهر بناب (واقع در جنوب آذربایجان شرقی) معیار ژئومورفولوژی، Panahandeh و همکاران (۲۰۰۹) (۲۱) در سمنان معیار فاصله از گسل و سپس فاصله از اماکن مسکونی و جمعیتی، را به عنوان مهم ترین پارامتر تأثیرگذار و محدودکننده معرفی نمودند. در بررسی نتایج این دو روش باید اذعان نمود؛ روش AHP بر مبنای سه اصل تجزیه، مقایسه جفتی، جمع بندی و اولویت بندی گزینه ها استوار است. در این روش معیارهایی که دارای اهمیت بیشتری هستند، در ردیف های بالاتر این ساختار شاخه ای قرار می گیرند.

به نظر می‌رسد که نتایج روش AHP، از دقت و اطمینان بالاتری برخوردار است چرا که وزن و اهمیت هر معیار در هر مسئله مورد بررسی در ارتباط با سایر معیارها تعیین می‌شود. این روش، در پژوهش حاضر، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی کاربردی تر بوده و به عنوان روش مطلوب تر پیشنهاد می‌گردد.

تشکر و قدردانی

در پایان، بر خود فرض می‌دانم که مصداق گفتار و پندار "من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق" از زحمات، تلاش‌ها و همکاری‌های صادقانه جناب آقای دکتر معین‌الدینی، مهندس روستایی و مهندس پوررستمی و هدایت‌ها و حمایت‌های صمیمانه جناب آقای دکتر اسماعیلی ساری و سایر اساتید ارجمندم در گروه محیط زیست دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تربیت مدرس که در تمامی مراحل انجام این تحقیق، یاری‌رسان اینجانب بوده‌اند، کمال سپاسگزاری و قدردانی را داشته باشم.

نحوه پاسخ‌گویی سیستم را بر اساس این تغییرات بررسی کرد. روابط مورد استفاده برای نرمالیز کردن اطلاعات و محاسبه فواصل به صورت اختیاری بوده و قابل تطبیق با نوع اطلاعات موجود در مساله است. خروجی می‌تواند اولویت‌ها را به صورت کمی بیان کند که در واقع این کمیات، وزن نهایی گزینه‌ها در اولویت‌بندی هستند و از این اوزان می‌توان در حل مسائل برنامه ریزی خطی یا عدد صحیح به عنوان ضرایب تابع هدف استفاده کرد. اگر محدودیت‌هایی نیز برای مساله وجود داشته باشند، با حل مساله برنامه ریزی خطی به این نحو می‌توان انتخاب را بین گزینه‌ها انجام داد (۵). با این وجود پیشنهاد می‌شود که روش تاپسیس در هنگامی که تعداد شاخص‌ها و اطلاعات در دسترس محدود است، مورد استفاده قرار گیرد و این روش زمانی که تعداد پارامترهای مورد بررسی زیاد باشد پیشنهاد نمی‌شود (۱۸). Pahlevani (۲۰۰۹) (۲۰) در پژوهش خود برای اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری از روش تصمیم‌گیری گروهی TOPSIS سلسله مراتبی در محیط فازی بهره برده است. در این مدل پیشنهادی فازی تاپسیس، اوزان و یا ماتریس تصمیم به صورت اعداد فازی تعریف می‌شود. روش مورد استفاده شده در اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری، قابلیت حل مسئله با ساختار سلسله مراتبی (مزیت اصلی روش AHP) را داراست و در مورد مسائلی که از ساختار سلسله مراتبی برخوردارند (مانند مکان‌یابی محل دفن) نسبت به مدل تاپسیس کلاسیک از کارایی بهتری برخوردار است. بنابراین استفاده از این مدل در پژوهش حاضر نسبت به مدل تاپسیس کلاسیک از کارایی بهتری برخوردار است.

نتیجه‌گیری

با مقایسه نتایج به دست آمده از این دو روش می‌توان چنین نتیجه گرفت در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، اولویت‌بندی گزینه‌ها بر مبنای معیارها و وزن آن‌ها انجام می‌گیرد و میان گزینه‌ها نسبت به هم در هر معیار (مانند عمق و نفوذپذیری خاک و ...) مقایسه زوجی صورت می‌گیرد و به امتیاز گزینه‌ها در هر پارامتر (بدون اعمال مقایسه جفتی با سایر گزینه‌ها) محدود نمی‌شود و در نهایت با تلفیق وزن‌های عناصر سطوح پایین با عناصر سطوح بالای مربوط در سلسله مراتب، وزن شاخص و گزینه‌ها به دست می‌آید و در نهایت گزینه‌ای که بیشترین وزن را دارد بالاترین اولویت را به دست خواهد آورد در حالی که در روش تاپسیس، مقایسه‌ای بین گزینه‌ها صورت نمی‌گیرد و وزن گزینه‌ها بدون مقایسه با سایر گزینه‌ها محاسبه می‌شود، از طرفی وزن معیارها به صورت متمایز و بدون انجام مقایسه زوجی با سایر معیارها محاسبه شده، به این دلیل

منابع

1. Abdoli MA, Takdastan A, Raeesi TS. Study of site selection criteria for adjustment of non-sanitary landfill in Iran. Proceedings of the 1st Conference of Environmental Engineering; 2007 Feb 19-20; Tehran, Iran (in Persian).
2. Agahi H, Abdi F. Site selection and capacity of sugar mill in Kermanshah province. Agricultural Economics and Development. 17 (68) (in Persian).
3. Aryanejhad MBG. Linear Programming (New Algorithms). Tehran: Iran University of Science and Technology Press; 1998 (in Persian).
4. Aryanejhad MBG, Sajjadi SJ. Advanced Operations Research. Tehran: Mir Press; 2001 (in Persian).
5. Asgharpour MJ. Multi-Criteria Decision Making. Tehran: Tehran University Press; 2004 (in Persian).
6. Bertolini M, Braglia M, Carmignani G. Application of the AHP methodology in making a proposal for a public work contract. International Journal of Project Management. 2006;24(5):422-30.
7. Bowen WM. Subjective judgments and data environment analysis in site selection. Computer, Environment and Urban Systems. 1990;14(2):133-44.
8. Cimren E, Catay E, Budak E. Development of a machine tool selection system using AHP. The International Journal of Advanced Manufacturing Technology. 2007;35(3-4):363-76.
9. Gemtzi A, Tsihirintzis VA, Voudrias E, Petalas C, Stravodimos G. Combining geographic information systems, multicriteria evaluation techniques and fuzzy logic in siting MSW landfills. Environmental Geology. 2007;51(5):797-811.
10. Ghodsipour H. Analytical Hierarchy Process (AHP). Tehran: Amirkabir University of Technology Press; 2005 (in Persian).
11. Hwang CL, Yoon K. Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications; A State-Of-The-Art Survey. New York: Springer-Verlag; 1981.
12. Iranzadeh S, Babae Heravi S. Identifying and grading the effective factors in staff empowerment with through TOPSIS method (Case study: GAS corporation, east Azerbaijan province). Journal of Management Beyond. 2010;13:59-84 (in Persian).
13. Javaheri H, Nasrabadi T, Jafarian MH, Rowshan GR, Khoshnam H. Site selection of municipal solid waste landfills using analytical hierarchy process method in a geographical information technology environment in Giroft, Iran. Iranian Journal of Environmental Health Science & Engineering. 2006;3(3):177-84.
14. Khorshidoost AM, Adeli Z. Application of Analytical Hierarchy Process (AHP) to Identify Suitable Landfill Selection (Case Study: Bonab City). Journal of Environmental Studies. 2009;35(50):27-32 (in Persian).
15. Lolachi M. Application of TOPSIS algorithm to select top depot repair centers. Proceedings of the 3rd National Conference on Maintenance; 2005 Sep 11-12; Tehran, Iran (in Persian).
16. Makhdoom M, Darvishsefat AL, Jaffarzadeh H, Makhdoom A. Environmental Assessment and Planning Using Geographical Information Systems (GIS). Tehran: Tehran University Press; 2005 (in Persian).
16. Malekzadez GHR. Evaluation and ranking of six industry technologies of Khorasan province using of TOPSIS method. Journal of Knowledge and Development. 2008;15(22):133-50 (in Persian).
17. Naumann F. Data fusion and data quality; Institute fur informatics. Berlin: Humboldt-Universidad zu Berlin; 1998.
19. Ount S, Soner S. Transshipment site selection using the AHP and TOPSIS approaches under fuzzy environment. Waste Management. 2008;28(9):1552-59.
20. Pahlevani A. Investment prioritization through group decision making method of hierarchical TOPSIS in fuzzy environment. Journal of Industrial Management. 2009;1(2):35-54 (in Persian).
21. Panahandeh M, Arastou B, Ghavidel A, Ghanbari F. Use of analytical hierarchy process Model (AHP) in landfill site selection of Semnan town. Iranian Journal of Health and Environment. 2010;2(4):276-83 (in Persian).
22. Recycling Organization of Karaj. Halgheh Darreh landfill reporting scale. Karaj: Recycling Organization of Karaj; 2007 (in Persian).
23. Saaty TL. The Analytical Hierarchy Process: Planning, Priority Setting, Resource Allocation.

New York: McGraw Hill; 1980. 287 pp.

24. Saeedi M, Abesi A, Sarpak M. Landfill site selection of hazardous waste using of GIS techniques, sites prioritization and use of analytical hierarchy process (AHP), (Case study: Shahid Rajaie power plants). Journal of Environmental Science and Technology. 2009;11(1):231-231 (in Persian).
25. Sener B, Suzen ML, Doyuran V. Landfill site selection by using geographic information system. Environmental geology. 2006;49:376-388.
26. Statistical Center of Iran. General Population Census of Karaj City. Tehran: Statistical Center of Iran; 2006 (in Persian).
27. Taherkhani M. Application of TOPSIS technique in spatial prioritization of agricultural processing industries in rural areas. The Economic Research. 2007;6(3):59-71 (in Persian).

Comparison of TOPSIS and AHP ability in site selection Municipal (Solid Wastes Disposal)Case study: Karaj landfill site selection

M. Mahtabi Ughani¹, *A. Najafi², H. Yunesi³

¹ Faculty of Natural Resources, University of Tarbiat Modares, Noor, Iran.

²Department of Forestry, Faculty of Natural Resources, University of Tarbiat Modares, Noor, Iran.

³Department of environmental, Faculty of Natural Resources, University of Tarbiat Modares, Noor, Iran.

Received;29 February 2012

Accepted; 28 May 2012

ABSTRACT

Background and objectives: Nowadays, landfilling is most common method in many countries owing to lower cost and adaptation to wide range of solid waste. Site selection of landfill requires evaluating several parameters such as municipal government requirements, environmental regulations and a large number of quantitative and qualitative criteria. The aim of current study was to compare AHP and TOPSIS in landfill site selection. For this purpose, two mentioned methods were applied to select suitable site in Karaj.

Materials and methods: In present study, 4 candidate sites in south of Karaj were selected for landfill by overlaying data layers (digital maps) and query functions in Arc GIS 9.2. Prioritizations between alternatives were conducted by AHP and TOPSIS technique according to the criteria mentioned. Eventually, we compared and evaluated the AHP results and TOPSIS results with each other. Result: According to AHP, site prioritization was 3,2,4,1 respectively whereas, in the case of TOPSIS, it was ranked 4,3,2,1, respectively. These results showed that both methods are suitable to determine site priority. Conclusion: As in AHP, alternatives are compared with respect to goal and criteria, consequently it has better precision and higher accuracy and confidence compared with TOPSIS.

Key words: Analytical Hierarchy Process, Municipal solid waste, TOPSIS, Landfill, Geographical Information System

---

*Corresponding Author: marziehmahtabi@yahoo.com

Tel: 09122281352 Fax: